

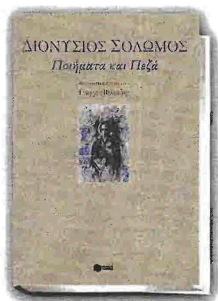
Είδος: Εφημερίδα / Ένθετο: **ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ**
 Ημερομηνία: Παρασκευή, 15-05-2009
 Σελίδα: 6,7 (1 από 2)
 Μέγεθος: 1442 cm²
 Μέση κυκλοφορία: 40890
 Επικοινωνία εντύπου: (210) 9296001

Λέξη κλειδί: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Διονύσιος Σολωμός ο Μωυσής της ελληνικής ποίησης

Από τον Χάρη Μεγαλινό

Διονύσιος Σολωμός
Ποιήματα και Πεζά
Εισαγωγή, φιλολογική επιμέλεια, σχόλια: Γιώργος Βελουδής
εκδόσεις **Πατάκη**, σ. 419, 22,50 €

α. Τάφος και Σώμα: αναβαθμίσι του θανάτου στη σολωμική ποίηση

Τη μαύρη! Την απάντησα το χάραμα στο δρόμο, / αλλά την κόρη τέσσερις την είχαμε στον ώμο / χυμένα ήταν σ'όλο της το λείψανο, που ευώδα / γιούλια, μουσούλες και γαντιοί, τριαντάφυλλα και ρόδα

Αποτελεί τίτλο τιμής και για τα άτομα και για τις κοινωνίες το σύνολο του σολωμικού έργου, αυτό το αναπότακτο στον ερευνητή και τον αναγνώστη, εν πολλοίς ερεβώδες και αινιγματικό έργο, το περιωσθέν -σαν να επρόκειτο για τα ομηρικά έπη- σε τόσες παραλλαγές, πηγές και αποδόσεις, που η χρήση του για το απλό κοινό της ποιήσεώς του το καθιστά σχεδόν απαγορευτικό, αν σκεφθεί κανείς τον όγκο της φιλολογικής μελέτης που κάθε στίχος του υποβασιάζει.

Και λέω τίτλο τιμής, συμμερίζομενος όχι μόνο τούτον τον κορυφαίο ποιητή που έλαχε να κοσμήει απ' την αρχή της τη λογοτεχνία του νεοσύστατου έθνους μας, αλλά και την ταυτόχρονη φήμη και δόξα του σολωμικού έργου στα πέρατα του ελληνικού κόσμου ως όχημα της εθνικής παλιγγενεσίας. Υπάρχουν αρμοδιότεροι από εμένα, ιστορικοί, φιλόλογοι και κριτικοί, να συνδέσουν την περιπέτεια της σολωμικής εκφραστικότητας, πότε με τη συνειδητοποίηση εκ μέρους του ποιητή της σημασίας της ελληνικής Επανάστασης του 1821, πότε με τις περιπέτειες και την ασαφή έκβαση του κρατικού ελληνικού μορφώματος και πότε με την ανέγερση απομνήσκησης της τελευταίας Κερκυραϊκής περιόδου στις ιδιομορφές σφαίρες του γερμανικού ιδεαλισμού.

Ενα είναι το σίγουρο: είτε την α-γιογράφηση του Σολωμού από τους πιστούς μαθητές του, με προεξάρχοντα βεβαίως τον Πολυλά, λάβουμε υπ' όψιν μας είτε την απόρριψη εκ μέρους του σχεδόν συνυμνητικού του Σπυριδώνος Ζαμπέλιου του συνόλου σχεδόν του τότε

γνωστού σολωμικού έργου, εκτός από τα νεανικά ελεγειακά ποιήματα της πρώιμης Ζακυνθικής περιόδου, θα έχουμε πάντα προ των οφθαλμών μας ένα έργο, όχι ακριβώς της δημιουργικής βούλησης του ποιητή, αλλά της αυτόνομης ζωής των δημιουργημάτων του περισσότερο, όσων περιώθηκαν στις ηθελμημένες δημοσιεύσεις των και όσων έζησαν στις μνήμες των ακροατών του σαν γραπτές πληροφορίες της προφορικότητας τους. Αυτό το σχεδόν μνημονικό έργο, αν δεν καθιστά τον Σολωμό ποιητή της μνήμης της ίδιας και της μοίρας της, μόνο μετά τη μελέτη του σολωμικού αρχείου και των αυτόγραφων κειμένων από τον καθηγητή Λίνο Πολίτη φωτοαγνήθηκε επαρκώς κι έβρισε τις παρανοήσεις και τα λάθη των προηγουμένων εκδοτών. Τώρα αν αναρωτηθείτε πότε θα έχουμε ολόκληρο τον Σολωμό και το έργο του εξαγορασμένο τελειωτικά από τον μύθο, τη μνήμη και την επεξεργασία της, είναι σαν να θέλετε ν'αντιστρέψετε το πέρασμα του χρόνου, ανασυστήνεται λόγου χάριν τον Ιησού Χριστό από τα Ευαγγέλια και την Παλαιά Διαθήκη από τη μετάφραση των Εβδομήκοντα.

Όσες συγκριτικές μελέτες κι αν διαβάσουμε, όσες νέες πηγές και αθησαύριστα ντοκουμέντα κι αν έρθουν στο φως, ένα πράγμα μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα: στο σολωμικό έργο, όπως σ'ένα αντίγραφο της Ποητικής του Αριστοτέλη ή μιας τραγωδίας του Ευριπίδη, συμμετέχουν ισότιμα και ο καλός και ο κακός, και ο βιβλιογράφος, και το πνεύμα της κάθε εποχής.

Απομένει λοιπόν σ' εμάς, τους ση-

μερινούς κληρονόμους της γλώσσας και του έργου του Σολωμού, να βρούμε επάνω του τους όρους που συνιστούν το νόημα και τη σημασία αυτής της ατίθασης και βαθιά τρυφερής ποίησης.

Πολλοί λεπταίσθητοι άνθρωποι, δικοί μας και ξένοι, στην πρώτη τους συνάντηση με τον χώρο των Επτανήσων, διαισθάνονται σχεδόν ακαριαία την ιδιαίτερη ατμόσφαιρα αυτής της δυτικής εσχαιάς της ελληνικής γης. Αν και πολλά πράγματα συνετέλεσαν σ'αυτή την προσέγγιση της ρωμαϊκότητας με τον ελληνισμό, της θρησκευτικής ιταλικότητας με την ορθοδοξία, της πολυφωνίας του μπέλ κάντο με τη μονόφωνη δραματικότητα του βυζαντινού μέλους, του ερωτικού συναισθηματισμού της Εσπερίας με τη συνοφρώωση της οικόστης ρωμιοσύνης, με πρώτο και κύριο παράγοντα την Ιστορία, πρέπει να ρίξουμε και μια ματιά στον τόπο, στο τοπίο, που διαμορφώνει πρώτα απ' όλα την ψυχική ιδιοσυγκρασία των ατόμων: Η σαν σαβανομένη με την πράσινη βλάστησή της επανησιακή γη αναμοχλεύει στον ευαίσθητο παρατηρητή, μαζί με τις εντυπώσεις μιας μαλθακής παθητικότητας, ένα ρίγος που δεν απέχει πάρα πολύ από το ρίγος της μελαγχολίας, του θανάτου. Σε όλα τα παραπάνω προσθέστε την τραγουδιστή λαλιά των κατοίκων, τη σκωπτική χιομιοριστική απόχρωση της μουσικής τους, τη διάχυτη παρουσία μεγάρων και οικιστικής μεγαλοπρέπειας στη θέση των κάλυβων και της σκόνης της χερσαίας Ελλάδος, και θα έχετε μια πρώτη και ακριβή χωροθέτηση των εννομήσεών της.

Στον Διονύσιο Σολωμό, πριν απ' την ενστέριση της ποιησεώς του από τους ιστορικούς της ελληνικής Επανάστασης, απ' τους γενειοφόρους Σουλιώτες και τον Μάρκο Μπότσαρη, είχε προηγηθεί η αναγνώριση της φωνής του απ' τη ζακυνθινή μούσα. Μη σας χαλίζει τη πρόσφορη γλυκύτητα της σολωμικής προσωδίας και πείτε ότι έχουμε εδώ έναν ακόμα Μεταστάσιο ή Πετράχη με ελληνικό ένδυμα ή έναν Ούγο Φώσκολο στα δύσκολα μέτρα της νεαρής, αδιαμόρφωτης μητρικής του γλώσσας. Αν ο Διονύσιος Σολωμός είναι και παρέμεινε διφυής γλωσσικά και πολιτισμικά, είναι αυτοφύης ποιητής στα μέτρα

και τη φυσιογνωμία της ελληνικής του λαλιάς. Είναι επιπλέον -κι αυτό μου φαίνεται ότι όλοι το διακρίνουν- ολότελα Έλληνας στο πάθος και τα δάκρυα του θανάτου.

Ετσι δεν περιορίζεται με αφορμή τον θάνατο σε μίαν αφηρημένη ή έστο στοχαστική εναντίση του και λες και ο Άδης να μην είναι για τον ποιητή παρά μια επιπλέον αφορμή για να αναλυθεί σε δάκρυα και λυγμούς, καταφεύγει σε μίαν ανθρωπιστική του θανάτου σκηνοθεσία, όμοια με τον αντίλαλο μιας πένθιμης καμπάνας, των χρωμάτων του σούρουπου, όπου η μικρή, τοπική κοινωνία ζει το ψυχροράγημα της ίδιας μ' αυτήν ψυχής.

*-Φύσα, φύσα, και σκόρπισε, αέρα, τα μουγκρίσματα αυτά τα βαθιά.-
 Δεν ακούει στον αστρώδη αιθέρα βασιλεύει γλαυκή σιγαλιά.*

Εδώ, η κοινωνικότητα και το φιλοθεάμον της ελληνικής φυλής δεν αφήνουν το συναίσθημα του θανάτου να εξαερωθεί στις ομιχλώδεις σφαίρες μιας ατομικής μεταφυσικής, να πάρει δηλαδή την οριστική όψη της νέκρας και της καταστροφής. Ακόμη και το ίδιο το πρόσωπο του θανάτου δεν ταυτίζεται με το ξέπνοο πρόσωπο του αγαπημένου πλάσματος, που όσο κι αν είναι χλωμό, χαμογελάει θα λέγαμε κανείς με τη γλυκύτητα της αποπνευσθείσας ψυχής.

*«Ψυχή μου», την κράζει
 το ανήλικο σώμα
 δεν ξέρει το σώμα
 πως είναι νεκρό*

*πως είναι στον τόπο,
 που δρόμο δεν έχει
 λαμπρά να μην τρέχει
 λευκότατο φως.*

Σ' αυτούς τους στίχους δεν πρωταγωνιστεί ο νεκρός -πώς θα μπορούσε άλλωστε;- αλλά, όπως στη δυτική θρησκευτική ζωγραφική ο νεκρός Χριστός κατέχει το κέντρο της σύνθεσης ως μελλοντικό νεύμα της Αναστάσεως, έτσι και στον Σολωμό, παρ' όλη την εξάχνωση της νεαρής, κρατιέται στην επιφάνεια του βλέμματος, με όλα τα επιφωνήματα και τους κοπετούς, το πνεύμα του τεθνεώτος ζωντανό. Η απώλεια κάθε γήινου δε-

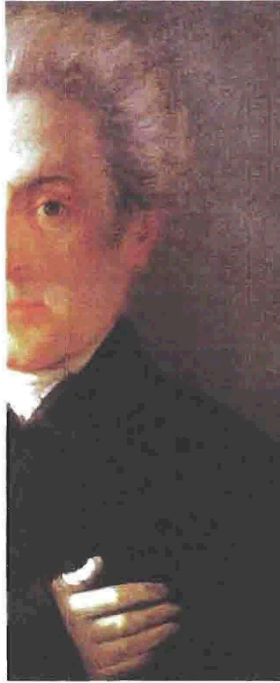

σμού, που σε τελευταία ανάλυση είναι το ανυπόφορο του θανάτου, κάνει τον Σολωμό, σαν γνήσιος ποιητής που είναι, να στρέφεται προς την ποίηση, όπως οι ζωντανοί στρέφονται προς το ηλιακό φως.

Κανένα ψυχαναλυτικό παράδοξο δεν βρίσκω στον πρόωρο προσηλυτισμό του νεαρού ακόμη ποιητή στην άνωθεν κλήση του προς το επέκεινα. Αυτός που γράφει από νωρίς μέχρι τη βαθιά ωριμότητα του *Πόρφυρα* κάτω απ' αυτό το κέντρισμα του θανάτου, δεν μπορεί να είναι μόνον ένα όχημα του κλασικιστικού πετρωχισμού και της επιρροής των φασκολικών δακρύων. Εδώ πρέπει να διακρίνει κανείς, μες στη βαθιά δεκτικότητα του για ό,τι ήταν καινούριο και μη ιταλικό, άρα πάτριο κι ελληνικό, τον βαθύ του έρωτα για τη λαδική Ιερουσαλήμ, για τη δική του ελληνική Σιών.

Διαβάζοντας τα ποιήματα του Σολωμού, δεν μπορεί να μη σκεφθεί κανείς τις επιτύμβιες στήλες του Κεραμεικού. Τι είναι αυτό που τα κάνει να υπάρχουν τόσο διαφορετικά και απ' τον ιταλικό ενδεκασύλλαβο και απ' τα τέλεια νεκρικά στολίσια της απονευματώσεως. Κι όπως εκεί, στις στήλες του αθηναϊκού νεκροταφείου, ο νεκρός στέκεται στη θύρα του σπιτιού του με τα καθημερινά του ρούχα, μη διαφέροντας σε τίποτα απ' τους ζωντανούς παρεκτός μιας ελαφριάς αφηρημάδας ή θλίψεως, έτσι και ο Σολωμός δεν καταδέχεται ν' αναρωτηθεί για το ρόδι που προσφέρει η Περσεφόνη στους μύστες της και τον νατουραλισμό που χηεί απλόχερα στο βουητό του Αχέρωντα του Βιργίλιου και του Δάντη. Οτι ο Σολωμός είναι βαθύτατα ελληνικός στο πένθος και στην εντύ-

ΑΡΧΙΒ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ

πωση του θανάτου μάς το αποδεικνύει περίτρανα η θαυμάσια πεζή περιγραφή από το απόσπασμα αρ. 27 του *Λάμπρου*, που επιγράφεται Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ. Ακούστε την:

«Εκείνος βέβαια θε να είναι κόσμος καλύτερος από τούτον, κ' εγώ θα ετοιμασθώ να πάω εκεί.

Θα ιδώ, τάχα, θα ιδώ αν κ' εκεί πέρα δεν θα ευρεθεί ούτε ένα χέρι ελεημονικό να απλωθεί προς εμένα. Γιατί εις τη γη τούτη έχω τόσους καιρούς όπου διαβίωω ξεπασμένη ανάμεσα εις τόσα πρόσωπα ξένα, ως να είχα πρωτοφανεί τώρα ομπροστά τους. Θα πάω εκεί πέρα. Ας στολισθώ λοιπόν όσο μπορέσω καλύτερα, μη με καταφρονέσουν οι νέοι ξένοι εκεί κάτω».

Εχει κανείς μετά απ' αυτό ν' αντιτάξει σ' αυτά τα πάτρια σολωμικά αισθήματα καμιά ένσταση αλλογενούς αισθητισμού, καμιά θολή μεταφυσική ή φιλοσοφική αλληγορία φασουτικής ή σιλλερικής εμπνεύσεως; Εχει κανείς μπροστά σ' αυτές τις επιτύμβιες ελληνικές στήλες ν' αντιτείνει τίποτε άλλο εκτός απ' τον χαιρετισμό της Ανάστασης, χωρίς υπόκρουση βιβλικών σαλπύγγων, χωρίς ακρόαση βαρύγδουπων και άκομφων βεβαιότητων; Νομίζω κανείς.

Β. Η έκδοση

Όταν μιλάμε ή έστω όταν παρουσιάζουμε ακόμη μία ακόμα φιλολογική και κριτική έκδοση του σολωμικού έργου, πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν και τη γνώση και τα όρια του παρουσιαστή της γύρω απ' το θέμα. Ευτυχώς που το σολωμικό έργο έτυχε εξαρχής, από τους πρώτους εκδότες του θαρρώ, εκείνης της επιμέλειας και της φροντίδας που άρμοζε σ'

αυτό το ντελικάτο, ημικατεστραμμένο έργο. Ο Σολωμός, είτε από τύχη είτε από ιδιοσυγκρασία, άφησε πίσω του έργο ατελές στην καταγραφή του, γεμάτο αινίγματα, παγίδες και εμβόλιμες αοριστίες.

Ο καθηγητής κ. Γιώργος Βελουδής διάλεξε τη μέση οδό για τη δική του φιλολογική και κριτική μέθοδο, προσφέροντάς μας ένα κατ' αρχήν χρηστικό βιβλίο για το ευρύ κοινό, που δεν έχει τις φιλολογικές γνώσεις του σπουδαστήριου και ούτε τον χρόνο ή την υπομονή ν' αναστείλει την αναγνωστική απόλαυση του σολωμικού κειμένου για άντληση εξειδικευμένων πληροφοριών, συγκριτικών κανόνων και παραπομπών. Μου αρέσει ο μεστός και σίγουρος τρόπος του κ. Βελουδή να καθοδηγεί και να δια φωτίζει, τόσο στον Πρόλογο όσο και στην *Εισαγωγή* του, τον αναγνώστη στον δύσκολο και εν πολλοίς δυσνόητο κι απαιτητικό κόσμο της σολωμικής έκφρασης.

Έκφρασης που αν σε πρώτο επίπεδο κατανόησης γίνεται εύκολα κτήμα του αναγνώστη, ο οποίος συναισθάνεται αόριστα την αξία αυτού του έργου, αν δεν έχει τη γνώση και τα εφόδια να εισδύσει στην πνευματική περιοχή του Σολωμού, φοβάμαι πως θα παραμείνει στην ωραιοποιημένη εκδοχή του ποιητή του Ύμνου στην *Ελευθερία* ως του εξιδανικευμένου γενάρχη της νεοελληνικής ποίησης. Όλα τα ποιήματα αναφέρονται ένα προς ένα, όσον αφορά τη μορφική και χρονική ιστορία τους, τις πρωτοβουλίες που πήρε ο ποιητής απέναντι στα πνευματικά πρότυπα της εποχής του, τις λύσεις που έδωσε σε προβλήματα μορφής και μέτρου και τελικά το ζήτημα της ποιητικής ιδιοφυΐας πάνω στις επιρροές και τους περιορισμούς που αντιμετώπιζε στην ιστορική στιγμή της γήινης παρουσίας του. Λένε πως λογοτεχνική κριτική χωρίς φιλολογικά και ιστορικά τεκμήρια δεν γίνεται και ούτε είναι επιτυχημένη. Και ο κ. Γιώργος Βελουδής καταφέρνει σχεδόν περίφημα να εμβαπτίσει το δαπανηρό και χρονοβόρο σώμα της φιλολογικής επιστημονικής του μελέτη, στη δροσιά και στην αμεσότητα της λογοτεχνικής κριτικής.

Τελειώνοντας με αυτή τη σπουδαία έναρξη που σημαίνει το σολωμικό έργο για τη νεοελληνική ποίηση, θα ήθελα να στρέψετε για λίγο την προσοχή σας στο ανθρώπινο -όχι στο ποιητικό- πρόσωπο του Διονυσίου Σολωμού.

Να δείτε αυτή τη μορφή του πολύτροφου Μωυσή της ελληνικής ποίησης στα βραχώματα και στα ξερά χορτάρια του πνευματικού του Σινά. Να δείτε την ολόμαυρη ράχη της γης που αγάπησε με τα μάτια αυτού που είδε τη Γη της Επαγγελίας από μακριά.

Γιατί μόνον τότε το θυμιάμα της αγάπης και η σινδόνη στον τάφο του Διονυσίου Σολωμού θα παραμείνουν για πάντα άσπιλα κι εκτυφλωτικά λευκά.